

Goud voor Zilver

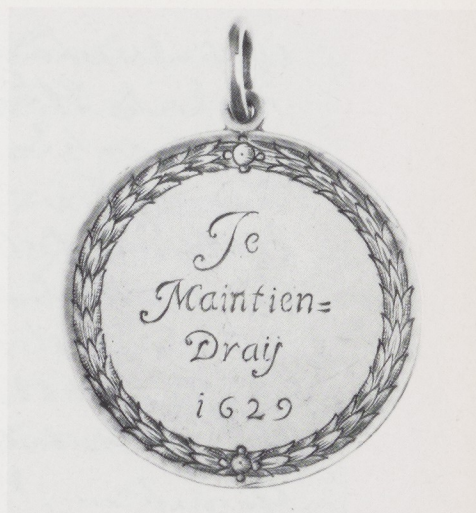
'De Herinneringen aan Piet Heyn in het Rijksmuseum'¹ werden in 1983 aangevuld met een gouden medaille (afb. 1-2) geschonken aan Piet Heyn door Frederik Hendrik ter gelegenheid van de verovering van de Spaanse Zilvervloot op 8 september 1628. Dit succes van Piet Heyn was een spectaculaire meevaller, te danken aan een geweldige storm waardoor de Nederlandse vloot tot op de kusten van Florida omtrent de baai van Matanzas (Cuba) tot haar groot geluk wierdt gesmeeten: mitsdien de Spaansche zilvervloot deeze streek houdende de Nederlandsche in de mond liep². Op dat moment voerde Piet Heyn het commando over de Nederlandse vloot van de Westindische Compagnie. De buit was aanzienlijk en bestond o.a. uit grof gemunt zilvergeld uit Mexico en Peru, officieel realen van achten genoemd³.

Op 18 november 1628 schreef de Engelse gezant in Den Haag, Dudley Carlton, over deze gebeurtenis: *It is the greatest prize that ever was taken from the Spaniards... The consequences here of are many and great*⁴. Vooral voor de Noordelijke Nederlanden waren de consequenties groot; de overgave van 's-Hertogenbosch in 1629 was één van die gevolgen, *gelyk het verliezen van zo aanzienlyke schatten den Spanjaard berooid maakte en dus buyten staat stelde, om iet van gewigt te onderneemen, zoo zettede het winnen van dezelve integendeel den Vereenigde Gewesten zoodaanige krachten by, mits die*

*welhaast zes tonnen schats van de Westindische maatschappy te leen ontvingen, dat zy, onder het beleyd van Frederik Hendrik met een leger van vierentwintigduyzend voetgasten, en tusschen de vier- en vijfduizend ruyters, naa dat men eene maand te vooren de uytvoer der eetwaaren naar 's Hertogenbosch verbooden had, den eersten van Bloeimaand deezes jaars die stadt deeden berennen*⁵.

De verovering van de Zilvervloot had ook in het persoonlijke vlak gevolgen zowel voor Frederik Hendrik als voor Piet Heyn. De prins kreeg uit hoofde van zijn functie van admiraal-generaal *den tienden penning dier genomene prijze*⁶, zoals buitgemaakte schepen heetten, en Piet Heyn, die duidelijk ontevreden was over het beleid van de Westindische Compagnie⁷, stapte over naar de Admiraliteit, waar hij op 26 maart 1629 werd benoemd tot luitenant-admiraal, een post die hij slechts kort bekleedde; op 28 juni 1629 sneuvelde hij in een gevecht tegen de Duinkerker kapers. De spoed waarmee de benoeming tot stand kwam – Piet Heyn verwisselde binnen tien dagen van functie – valt te verklaren uit het feit, dat de Staten al sinds 18 augustus 1627, de dag waarop de vorige luitenant-admiraal van Holland, Willem van Nassau-Lalecq, sneuvelde bij Groenlo, op de benoeming van een opvolger aandrongen. Of de invloed van de prins hierbij een rol heeft gespeeld is niet te zeggen. Dat er een vertrouwelijke relatie bestond tussen Frederik Hendrik en Piet Heyn wordt gesuggereerd in een ongedateerd

Afb. 1 en 2. De voor- en achterzijde van de gouden medaille die stadhouder Frederik Hendrik heeft geschonken aan Piet Heyn.

relaas van een Spaanse spion, die de prins het stadhouderlijk kwartier zag verlaten met zijn arm geleund op de schouder van Piet Heyn, hem daarbij veel geheime dingen in het oor fluisterend⁸.

Het bijzondere van de gouden medaille, het persoonlijk geschenk van Frederik Hendrik aan Piet Heyn, is, dat er slechts één exemplaar van bestaat. Andere penningen ter ere van de verovering van de Zilvervloot zijn in veelvoud geslagen of gegoten. De medaille heeft een vast oog met een beweegbare draagrings en is aan weerszijden gegraveerd. Op de voorzijde staat het gekroonde wapen van de stadhouder, omgeven door twee aan elkaar geknoopte takken. Op de keerzijde staat: *Je Maintien: Draij 1629* in een lauwerkrans. Het jaartal 1629 heeft betrekking op het tijdstip waarop de prins de penning uitreikte; de verovering van de Zilvervloot vond plaats op 8 september 1628⁹. Noch in Groen van Prinsterers uitgave van de Oranje Nassau-archieven¹⁰, noch op het Koninklijk Huisarchief is iets over een bestelling van een penning te vinden. Vermoedelijk is deze penning het werk van een Haagse goudsmid. Het goud kan afkomstig zijn van de Zilvervloot; uit een brief van 30 december 1628 van de generaalmeeesters van de munt, gericht aan de Staten Generaal, blijkt, dat er: ... door het

veroveren van de West-Indysche silvertvloot alreede een merckelijke quantiteit zilver – ende, soo men seydt, oock goudt – hier te lande ingebracht is...¹¹ Bij de penning behoren twee briefjes. Volgens het oudste (afb. 3–4) is de penning afkomstig uit den boedel van den Heere Oudenaarden, een der laatste aanverwanten van den Held, overleden te Leiden 1816.

Het tweede briefje is geschreven door K. J. F. C. Kneppelhout (1818–1885) – broer van de dichter Klikspaan (pseudoniem voor Johannes Kneppelhout (1814–1885)) – en overgrootvader van de collectionneur uit wiens bezit het Rijksmuseum de penning heeft verworven. Kneppelhout schrijft, dat hij de penning op 11 oktober 1848 afkomstig uit den boedel van den Hr. Oudenaarden gekocht heeft op een veiling in het huis met de Hoofden te Amsterdam (afb. 5). Hetzelfde bericht vermeldt De Dompierre de Chaupepié in zijn beschrijving van *Penningen aanwezig op de geschiedkundige tentoonstelling van het Nederlandsche Zeewezen*, geïllustreerd met tekeningen van voor- en keerzijde van de medaille¹².

Het eerste briefje verwijst naar: *Wagenaar elfde deel pag. 68 en 69 tusschen beide de afbeelding van Piet Hein met deze medaille op de borst*¹³. Op dit portret is de medaille

Afb. 3 en 4. Het oudste briefje met gegevens over de herkomst van de gouden penning.

Deze Medaille is door den Prince
 Frederik Hendrik ter Vereëring
 geschonken aan Pieter Pietersz
 = Leen Hoie. L. Anniuael Van
 Holland, tot welke Waardigheid
 hij Verheven werd van het Coler-
 = Win naar der Zilveren Vloot, in
 den Jan 1648. en med. in de Throon
 van Mantatao, waer in zij was
 Genickou, van de Havana
 Komende, en Verwiltige Lynde
 geveerd. Van het Malij Zijn
 der Staatsen Vloot.

De Waarde werd begroot op Elf
 Millioen vyft hundred negen duizent
 vyft hundred vier en tachtig Gulden.
 Den bevelhebber van der Vloot
 en't Scheepvolck werd deel
 gegedon in den Gult, dat der
 Matroelen was Leestulien. Mand
 Gage. De deelgavten der
 West-Ind. Matroelen op
 Verdeling van vyftig ten hondred.

Zie Wagenaars etfete deel pag: 68
 en 69 tuffeten. Beide de afbed-
 ding van Piet Hoie, met deze
 Medaille op de kaart.
 ten laatste afkandig uit den

Medel van den Heere Oudenaard,
 een der laatste aan Verwaanten
 van den Heere, overleden te
 Leiden 1816. by wien het Portrait
 van Pet Klein en d'zelfde Vrouw
 mede verkogt zijn geworden.
 De Medaille magd
 3 laod 5 Eng: 2i Arsen.
 getuund op / 71-6-

Afb. 5. Het briefje van K. J. F. C. Kneppelhout met gegevens over de herkomst van de gouden penning.

De gouden gedenkpenning door den
 Prins van den Ad. Piet Hein verword,
 werd door mij in het jaar 1848 (nov.) in
 het huis van de Hoofden gelooft
 voor /150. Zij weegt 55. Mgltjes.
 Volgens het bijgevoegde geschrift is zij
 afkomstig uit den boedel van den
 Hr. Oudenaarden, en der laatste van
 verwanten van den Heer, overleden
 te Lijden in 1816; zij in welken boedel
 zich ook bevonden het Portret van
 P. Hein en van zijne huisvrouw en
 die toen ook zijn verloocht geworden
 de medaille weegt
 3 lood 5 Eng. 21. Aren
 getaxeerd op 71. - 6. -

Dirks Rep. N: 931.

NG 1983.16 c

duidelijk herkenbaar (afb. 6), hoewel de lettergrepen van *Je Maintien: Draij* anders gerangschikt zijn dan op de penning, maar dergelijke nonchalances komen meer voor bij de weergave van penningen op portretten. Over de driedubbele ketting die duidelijk op het portret te zien is, wordt niet gerept; dikwijls werden deze kostbare kettingen te gelde gemaakt door de begiftigde. De

signatuur onder het portret luidt: *A. Schouman del(ineavit) naar 't Origin(eel) bij de H(ee)r Maashouk J. Houbraken fec(it).*

Waarschijnlijk is dit origineel het portret, dat op dezelfde veiling in 1816 verkocht is tegelijk met het portret van zijn vrouw en de penning. De naam van Maashoek, die genoemd wordt als eigenaar van het originele portret, is van belang, omdat de familie

Afb. 6. Portret van Piet Heyn met de penning op zijn borst. Gravure door J. Houbraken naar A. Schouman.

Maashoek de schakel vormde tussen Piet Heyn en zijn echtgenote en de familie Oudenaarden¹⁴. Dankzij bovenstaande gegevens weten we vrij nauwkeurig hoe de medaille van Piet Heyn tenslotte in het Rijksmuseum terecht is gekomen.

Noten

- ¹ R. van Luttervelt, 'Herinneringen aan Piet Heyn in het Rijksmuseum', *Bulletin K.N.O.B.*, 6de serie, 7 (1954), p. 145.
- ² G. van Loon, *Beschrijving der Nederlandsche Historipenningen*, Den Haag 1723, II, p. 172.
- ³ De naam 'Spaanse matten' voor munten afkomstig uit de Spaanse koloniën in Amerika is wellicht, evenals het Spaanse woord voor reaal, 'macuquina', afgeleid van het Arabische 'mahcuc', door Pradeau vertaald als: 'recognized and proven'. Zie A. F. Pradeau, *Numismatic History of Mexico*, New York 1978, p. 55. Ook zou mat een afleiding van het woord 'mas' of 'massa', een Aziatische muntsoort, kunnen zijn.
- ⁴ S. P. l'Honoré Naber en Irene A. Wright, *Piet Heyn en de Zilvervloot. Bescheiden uit Nederlandse en Spaanse Archieven*. Uitgave Historisch Genootschap, 3e serie no. 53, Utrecht 1928, p. xxxiii, noot 3.
- ⁵ Van Loon, *op.cit.* (noot 2), p. 176.
- ⁶ Van Loon, *op.cit.* (noot 2), p. 173.
- ⁷ Harald S. van der Straaten, *Brazil a destiny*, Den Haag 1984, p. 54.
- ⁸ J. J. Poelhekke, *Frederik Hendrik*, Zutphen 1978, p. 262.
- ⁹ De penning heeft een diameter van 5 cm en weegt 54,86 gram. Door middel van non-destructieve röntgen-fluorescentieanalyse is het percentage koper bepaald op 5,9, dat van zilver op 5,6 en dat van goud op 88,5. Het soortelijk gewicht is bepaald door toepassing van de wet van Archimedes. Het 'normale' gewicht van de plaquette (inclusief ringetje) is 54,92 gram; het gewichtsverlies in water van 21 graden Celsius is 3,14 gram, hetgeen wijst op een volume van 3,146 cm³. De dichtheid is 17,47 gr/cm³, te vergelijken met die van zuiver goud: 19,32. Van een merk op de plaquette of op de draagring is geen spoor te bekennen. Dankzij de collegiale medewerking van het Centraal Laboratorium voor onderzoek van voorwerpen van kunst en wetenschap te Amsterdam kwamen deze bepalingen tot stand.
- ¹⁰ G. Groen van Prinsterer, *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau*, 2e série 1625-1642, Utrecht 1859.
- ¹¹ J. G. van Dillen, *Bronnen tot de geschiedenis der wisselbanken*, R.G.P. 59, 1e stuk, Den Haag 1925, p. 68.
- ¹² H. P. de Dompierre de Chaufepié, 'Penningen aanwezig op de geschiedkundige tentoonstelling

van het Nederlandsche Zeewezen', *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde*, 9 (1901), p. 132-133.

¹³ J. Wagenaar, *Vaderlandsche Geschiedenis*, deel XI, Amsterdam 1782, p. 68; F. Muller, *Beschrijvende catalogus van 7000 portretten van Nederlanders*, Amsterdam 1853, nr. 2250b.

¹⁴ L'Honoré Naber, *op.cit.* (noot 4), p. xxxiv.